

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA
EMAKEELE SELTS

EMAKEELE SELTSI
AASTARAAMAT

Peatoimetaja Mati Erelt
Tegevtoimetaja Tõnu Tender

43

Tartu 1999

Toimetuse aadress: Emakeele Selts
Roosikrantsi 6
10119 Tallinn
telefon: 6 44 93 31

Toimetuse peatoimetaja
Mati Erelt
Tõnu Tender tegevtoimetaja
Helju Kaal sekretär

Toimetuskolleegium Paul Alvre, Mati Hint,
Valve-Liivi Kingisepp,
Arvo Krikmann, Helle Metslang,
Helmi Neetar, Peeter Päll, Raimo Raag,
Eevi Ross, Huno Rätsep,
Henn Saari †, Ülo Tedre, Lembit Vaba,
Jüri Viikberg, Tiit-Rein Viitso

Kujundus: Tõnu Tender
Küljendus: Aivar Täpsi, Fauni büroo
Resümeeade korrektuur: Rogier Blokland
Trükk: trükikoda Greif

ISBN 9985-9007-7-4

© Emakeele Selts 1999

SISUKORD

Mati Erelt Asesõnadest <i>ise, enese ~ enda ja oma</i> ning eesti asesõnade süsteemist	7
The pronouns <i>ise, enese ~ enda</i> and <i>oma</i> and the Estonian pronoun system	12
Enn Ernits Setu sõna <i>siit</i> , kreevini lause seal	13
Ein setukesisches Wort von hier, ein krewinischer Satz von dort	21
Kairit Henno Perekonnanime panekust Liivimaal	22
Über die Familiennamengebung in Livland im vorigen Jahrhundert	29
Marja Kallasmaa <i>Piur(u)</i> Soomes ja Saares	30
<i>Piur(u)</i> in Finland and on Saaremaa	33
Leelo Keevallik Informatsioonikäsitluse partikkel <i>ahah</i> telefonivestlustes	34
The particle of information management <i>ahah</i> in Estonian phone conversations	55
Ago Künnap Eesti lihtmineviku minevikust	57
On the past of the Estonian simple preterite	62
Karl Pajusalu Eesti murded ja murderühmad	64
Estonian dialects and dialect groups	97
Lembit Vaba Läti laensõnu eesti murdekeeles IV. <i>vabinaaed</i> – <i>vabisev aed</i> ?	99
Latvian loanwords in Estonian dialects IV	106
KULTUURILOOLIST	
Valve-Liivi Kingisepp . Pool sajandit üliõpilaste keeleringi	109
Aili Univere †. Eesti murdekogud rändamas (I)	132

INFORMATSIOONIKÄSITLUSE PARTIKKEL AHAH TELEFONIVESTLUSES¹

LEELO KEEVALLIK

Partikleid *ahah* ja *ahaa* on eesti keeleteaduses seni põhjalikumalt ise-loomustatud kui emotiivse funktsiooniga keelendeid (Palmeos 1967). Palmeos on oma hääldõnade uurimuses kirjeldanud *ahaad* ja *ahahi* kui rõõmu, imestuse, üllatuse, kahjurõõmu ja kinnituse väljendajaid (lk 36–38). Kindlasti on *ahahil* ja *ahaal* sageli võimalik tuvastada Palmeose loetletud tundeväljenduslikke tähendusi, kuid keelendi struktuuriliselt selge ja täpsem funktsioon selgub alles siis, kui vaatame, millist rolli *ahah/ahaa* mängib vestluses, kõnevoorude järjestites. Seda ei või rõõmu, kahjurõõmu, kinnituse vms väljendamiseks kaugelki mitte paigutada ükskõik kuhu, vaid ainult kindlatesse positsioonidesse. *Ahah/ahaa* on üks neid partikleid, mis markeerivad vestluse struktuuri, andes kaasvestleja(te)le olulist infot selle kohta, kuidas vestlust edasi arendada. Seega võib *ahahi* ja *ahaad* vaadelda diskursusmarkeritena, mis vestluse koherentsust kajastavad (terminite kasutuse kohta vt ülevaadet Lenk 1998: 37–46).

Partikli *ahah* kohta on näiteks juba varem mainitud, et ta võib vestluses olla teemalõpetaja (R. Pajusalu 1996: 154). Sõltuvalt oma positsioonist võib *ahah* tõesti ka teemat lõpetada, aga siinses kirjutises käsitletakse ka juhtumeid, kus ta seda ei tee. Veel on partikkel *ahah* klassifitseeritud faatiliseks tagasiside- ja vastusepartikliks (Hennoste 1998: 165), aga käesolev kirjutis püüab näidata, et seda määratlust tuleks täpsustada.

Vestluse struktuuri markeerivate partiklite üldiseks tunnuseks on mitmefunktsioonilisus, sest nad toimivad sageli mitmel struktuuritasandil korraga. Näiteks võib partikkel markeerida voo algust ja samal ajal eelneva info uudsust, omistades sealjuures eelkõnelejale informeerija ning partikli kasutajale informatsiooni vastuvõtja rolli. Selline

partikkel on seega nii vestluse voo vahetusstruktuuri, informatsiooni- seisundi kui ka osalusstruktuuri kajastajaks (Schiffrin 1987: 1–30). Kuna aga samu tähendusi on võimalik väljendada ka muude verbaalsete ja mitteverbaalsete vahenditega, siis pole nad kunagi kohustuslikud (Schiffrin 1994: 55–61).

Diskursusmarkerite kommunikatiivne tähendus on enamasti mingi kombinatsioon lekseemi “enda” sageli ähmasest tähendusest ja selle positsioonist kõnejärjendites, kuigi eri uurijad on nende kahe komponendi osakaalu suhtes eri arvamustel (vt nt Schiffrin 1987: 317–321 ja Kärkkäinen 1998: 176–178). Mõnevõrra sõltub see keelendist, näiteks *ahah/ahaa* tähendus tuleneb tõenäoliselt eelkõige positsioonist.

Käesoleva kirjutise eesmärgiks ei ole tegelikult kogu *ahah/ahaa* sekvensiaalse mehhanismi lahtiharutamine, vaid pigem keelendi põhisinimuse iseloomustus ning piiritlemine — *ahah/ahaa* eristamine sarnase funktsiooni ja järjestusasetusega partiklitest.

Kirjutise empiiriliseks aluseks on 244 telefonivestlust, neist umbes pooled formaalsed (tööülesannetega seotud) ja pooled igapäevased vestlused pereliikmete, sõprade-sõbrannade ja tuttavate vahel. Lindistused on tehtud esiteks ühe Eesti ajalehe juures, kus telefoni teel tellimusi pakuti ja pikendati, ning teiseks tuttavate kaudu leitud informantide kodudes. Kõik nimed, sh ka ajalehe nimi on litereeringutes muidugi muudetud. Informantideks on igas vanuses inimesi, eravestlustes domineerivad 20–25 aastased naised, kes osutasid kõige vastutulelikumateks abistajateks. Mehed moodustavad kõnelejatest 38,4%. Lindistuste kogupikkus on u 11 tundi ning partiklit *ahah* esines neis kokku 752 korda.

Partikli *ahah* põhifunktsioon — markeerida informeeritusseisundi muutust

Vaadeldgem kõigepealt *ahahi* funktsioone vestluses, konstateerides fakti, et *ahah*, *ahaa*, *aahah*, *ah* ja *aa* on kõik ühe ja sama põhifunktsiooniga keelendi variandid. Neid variante ning nende funktsionaalseid ja positsioonilisi erinevusi käsitletakse täpsemalt järgmises alalõigus. Seni kasutan variantide koondnimetusena sõnaühendit partikkel *ahah*,

¹ Autor on tänulik Raimo Raagile, kes artiklit luges ning kommenteeris.

kuna *ahah* esines variantidest kõige sagedamini, nimelt 269 korda. Järgnevates näidetes on partikli variante kasutatud vaheldumisi.

1. Vestluspartneri algatatud uue info järel

Üheks kõige tavalisemaks partikli esinemiskohaks on vestluspartneri poolt antud uue info järel kohe voo alguses. Näiteks pärast seda, kui ajalehemüüja on seletanud, milliseid soodustusi on võimalik saada (vt näide 1²).

(1)

M – müüja, K – klient

- 1 M: öhesõnaga siis ma räägin teile ära niisuguse asja et kui ma teiega nüüd uuesti ühendust mõni päev võtan siin .hh e-teile on ee võimalik saada minu kaudu siin soodusinaga meie Öhtulehte .h see tähendab seda nii mitu kuud tellite üks kuu tasuta
2 (0.5)
3 K: ah soo
4 M: kuutellimus on meil kuuskend viis krooni
5 K: kuutellimus kuussend viis krooni jah=

S1A3

2. Pärast vastust oma küsimusele

Analoogiliselt on partikli *ahah* kasutajale uue infoga tegemist siis, kui ta saab oma küsimusele vastuse nagu näites 2.

(2)

E – ema, T – tütar

- 1 E: heheh kuidas läheb
2 T: kule okei
3 E: ahah .h [BMWd]
4 T: [va|van]

M2B10

3. Pärast parandust

Partiklit *ahah* kasutatakse ka sellistes järjendites, kus vestluspartnerite info on vastukäiv ning üks neist peab enda informeeritust korrigeerima. Järgmises näites (3) arvutab teenindaja käibemaksu summalt, mis tegelikult on juba käibemaks (rida 1). Kui klient segadust selgitama hakkab, reageerib teenindaja sellele kõigepealt partiklivariandiga *aa*, märkides, et ta mõistab, et tegemist on segadusega. Pärast kliendi seletuse lõpuni kuulamist ütleb ta uuesti *ahaa*, markeerides arusaamist, s.t info vastuvõttu, ning alustab omakorda segaduse selgitamist (rida 5: *ei ma mõtlesin*), jätab selle aga pooleli, ilmselt kuna kõik on juba niigi selge.

(3)

V – teenindaja, E – klient

- 1 V: siuke naljakas (se) tavaliselt on nendel ümmardatud summad (0.8) kakskend kaheksa korda null koma kaheksateist võrdub .hh see on viiskend seitse krooni tuleks maksta käibemaksu sel juhul
2 E: ei ei tähendab [see o-] see on juba käibemaksu summa mul see kolmsada=
3 V: [aa]
4 E: =neliteist [kakskend kaheksa]
5 V: [ahaa ei ma mõtlesin] mis teie see summa on muidu ve=

K1B5

Esimesest näitest eristab seda juhtumit vaid pisut erinev järjendi struktuur, kuid kõigil kolmel juhul märgib partikkel *ahah* seda, et eelolev info on olnud kuulajale uus, et ta on selle vastu võtnud (sellest aru saanud) ning tema informeerituse seisund on seega muutunud. Analoogilistest partiklitest võiks nimetada partiklit *oh* inglise keeles, millega samuti võib markeerida oma informeeritusseisundi muutust (ingl *change-of-state*, Heritage 1984), kuid mille kogu kasutusala muidugi eesti *ahahiga* ei kattunud.

² Transkriptsioonimärgid on toodud artikli lõpus.

Partikli *ahah* puhul on oluline näha, et seisundimuutuse märgib vastuvõtja, kinnitades seda info edastajale ja andes samas viimasele teada, kuidas vestlusega edasi minna: et info on kohale jõudnud ja seda pole vaja korrata.

Üks viis tõestada, et partikkel *ahah* märgib just uue info vastuvõttu, on vaadata juhte, kus seda partiklit kasutatakse ootamatus kohas ning vestlejad ise sellele reageerivad. Vestluspartneri reaktsioon ebasobivale keelendikasutusele võib erakordselt selgelt paljastada partikli tegeliku tähenduse ning lisaks saame tugeva empiirilise tõestuse, et hüpotees partikli funktsiooni kohta peab paika.

Järgnevas näites (4) ütleb ajalehe tellija abikaasa *ahah* pärast infot, mis peaks olema talle tuttav.

(4)

M – müüja, K – kliendi pereliige

- 1 M: aloo (.) kas Mati Kaaro
- 2 K: ta ei ole kodus praegu
- 3 M: ma räägin Tallinnast Eesti Õhtulehest
- 4 K: jah
- 5 M: te:ma nimel oli tellitud siin kakskümmend päeva meie Õhtulehte
- 6 K: **ahah**
- 7 M: ka:s olete: kursis
- 8 K: ee jaa

S1A12

Müüja reageerib sellisele *ahahi* kasutusele küsimusega *ka:s olete: kursis*, mis tõendab, et ta tõlgendas *ahahi* nii, et kuulnud info ajalehe tellimise kohta võis olla vastaskõnelejale uus. Niisiis võib ülaltoodud näidete põhjal esimese üldistusena tõdeda, et partikkel *ahah* markeerib eelneva info uudsust.

4. Meeldetuleku/avastuse markeering

Neljas üldine sekvensiaalne võimalus partikli *ahah* kasutamiseks on juhul, kui kõneleja ise millegi peale tuleb. Näites 5 räägib üks sõbranna (L) teisele (M), et ta ei viitsinud eksamiks õppida, kuid too ei paista

sedakuigi huvitavaks teemaks pidavat, kuna ta ei reageeri sellele eriti. Tõenäoliselt osaliselt seepärast võtab L üles uue teema. Teemavahetus toimub keelendiga *aa*, millega L markeerib, et talle tuli midagi meelde, s.t seisundimuutust hetkel käepärast olevas infos.

(5)

M, L – sõbrannad

- 1 L: ja ma absoluutselt ei vaevand oma pead sellega (0.5) (no) mai tea miks a mai viitsind üldse õppida (.) [nii väsinud ma olen präegu ka nii väsinud ma ei tea (kui-)] .hh=
- 2 M: [(hingab sügavalt)]
- 3 L: =ke- aa muuseas ma ostsin täna ära selle (.) raamatu ma käisin EMIs=
- 4 M: =käisid seal=

M2B1

Samamoodi võib markeerida juhtumeid, kus kõneleja oma ümbruskonnas avastab mingi fakti, mistõttu ta informeeritusseisund muutub. Näiteks ühes lehemüügistluses küsib müüja tellija postiindeksit, kuid avastab selle hetk hiljem oma paberitest ning annab sellest teada partikliga *ahah* (*ah ei vabandust on küll /---/ ÜA10*).

Mis puudutab partikli *ahah* positsiooni kõnevoorus, siis esineb ta enamasti kohe voo alguses, aga ta võib esineda ka voo keskel või lõpus, kui kõneleja voo jooksul uues info selgusele jõuab või millegi peale tuleb, nagu näites 5. Kõneleja võib ka kõigepealt kuulnud infot korrata ja alles siis markeerida selle uudsust (nagu näites 6) või lasta uus info esialgu kõrvust mööda ning siis voo keskel jõuab see n-ö kohale (nagu näites 7).

(6)

M – müüja, K – klient

- 1 M: ja see käib [siis] na-u nimoodi et arvega maksmine
- 2 K: [h jah]
- 3 K: arvega [**ahah**] aga m- see pärast siis tähendab arve tuleb koju ve
- 4 M: [jah]
- 5 M: jah arve tuleb postiga koju teile=
- 6 K: =ahah

RA6

Siinses näites kordab potentsiaalne klient kõigepealt olulisima kuuldu info osa (*arvega*) ning markeerib selle vastuvõttu (*ahah*), et aga kohe esitada järgmine asjassepuutuv küsimus.

Näites 7 seevastu alustab P aga pärast uut infot oma voores hoopis teemavahetusega, ilmselt ettepanekuga, enne kui ta on korralikult jõudnud kuuldu läbi mõelda. Voores keskel katkestab ta oma mõtte, markeerib info vastuvõtu (*aa*) ning reageerib sõbranna öeldule küsimusega: *mis mõttes muud* (rida 4).

(7)

R, P – sõbrannad

- 1 R: tä[hendab ma] ei o[ska sulle midagi: öelda ma praegu söön ära ja siis ma vaatan=
2 P: [noh]
3 R: =mis muud mul on
4 P: kuled sa aga m- aa mis mõttes muud
5 R: mis mis tu- tuju ja olekus ma olen [ma] jõudsin just koju
6 P: [aa]

P1A3

Kui nüüd veel rääkida partikli *ahah* paigutumisest vooresjärjenditesse, siis tuleks vaadata ka seda, mis järgneb. Nagu ülalolevatest näidetest juba nähtub, võib partiklile *ahah* järgneda terve rida erinevaid voores- ja lausungitüüpe. Näiteks võib jätkuda infoandja informatsioon nagu näites 1 või esitab too mõne küsimuse. Ka partikli lausuja ise võib jätkata küsimusega eelneva kohta (näide 8, rida 2) või hoopis kontrollida oma tõlgendust eelkuuldu kohta (näide 8, rida 4).

(8)

M, N – õed

- 1 N: =ma tulid täna ommiku ka bussiga h
2 M: aa miks ta sind ära ei toond
3 N: sellepärast ta oli öösel tööl
4 M: aa[a tal on sellist- see aeg jah]

M1B7

Huvitav on aga see, et mitte iga uus info ei võimalda partiklit *ahah*. Näiteks kui keegi end telefonikõne alguses tutvustab, siis vastatakse sellele vaid haruharva *ahah*. Kõige sagedamini järgneb tutvustusele hoopis *jaa/jah/jaah*, harvemini *noo/noh*. Enesetutvustus kõne algul on aga tavaliselt vaid ettevalmistus asja, s.t helistamise põhjuse juurde minekuks. Ning alles helistamise põhieesmärgi käsitlemise staadiumis hakatakse kasutama partiklit *ahah*.

Eriti selgelt ilmneb selline tendents ajalehemüügi vestlustes, kus partikkel *ahah* esineb sageli siis, kui müüja on teatanud sooduspakkumise tingimused. Nii et mingil määral markeeritakse partikliga ka eelneva info olulisust kogu vestluse või vestluse osa eesmärgi seisukohalt. Partikkel *ahah* markeerib seda, et info on oluline ning signaleerib seda ka oma vestluspartnerile. Kui sooduspakkumisele vastatakse *mhmh*, võib kahtlustada, et see vastaja ei pea seda pakkumist kuigi huvitavaks või on sellest juba teadlik ning seega on info esitaja asjata vaeva näinud.

Et siinkohal mitte liiga üldsõnaliseks jääda, võib vaadata järgmist näidet (9), kus reisibüroo teenindaja pärast kliendi nime kuulmist markeerib selle olulisust antud kõne eesmärgi jaoks partikliga *ahah*. Ning hetk hiljem (real 8) selgubki, et nime mainimine ütles teenindajale rohkem kui lihtsalt nime enda.

(9)

A – reisibüroo teenindaja, M – klient

- 1 M: ma oleks kontrollind ühe pileti maksmise: sest et kas see on raha on laekunud
2 A: eee millal see sõ=
3 M: =see oli p- päris ammu juba sõit oli üheksas september kuni: esimene oktoober .h
4 A: j-jah [ja (ni-)]
5 M: [An]ton Tering
6 A: aa
7 (1.5)
8 A: see oli varuut- valuuta arve vist (jah see ve)

M1B10

Teenindaja lausunud *aa* näitab, et juba ainuüksi nime mainimine aitab tal identifitseerida konkreetse juhtumi, mille kohta tal oli eelteadmisi. Et nimi oli sel puhul oluline uus info, tõestab ka teenindaja järgnev lausung.

Info olulisuse hüpoteesi illustreerib ka järgmine näide, kus *mhmh* vastatakse infole, mis pole enam huvitav ega oluline. Näites 10 seletab vanaldane lehetellija müüjale, miks tal ei ole võimalik lehe tellimist jätkata. Tema esimesele väitele vastab müüja *ahah*, kuid edasistele täpsustustele, mis on kõnejärjendi eesmärgi seisukohalt ebaolulised, vastab ta peaaegu et kannatamatult vaid *mhmh mhmh* (rida 5). Ta on kliendi mõtte juba tabanud ning ei pea edasisi seletusi vestluse eesmärgi seisukohalt oluliseks.

(10)

M – müüja, K – klient

- 1 K: =[mul on] juba tehtud siuksed ostud ära pensioni sain neljandal
ja [nüüd] on üüriraha=
M: [mhmh]
2 K: =veel ja
3 M: **ah[ah]**
4 K: [ja] sõõgi jaoks heh
5 M: mhmh mh[mh]
6 K: [nii] et kaunis kitsi @see asi@

RA2

Kuigi müüja markeerib, et info on piisav, võib klient pidada oluliseks uute üksikasjade ja/või kokkuvõtte lisamist. Partikkel *ahah* ei saa esitada selles suhtes mingeid piiranguid, mida teine oluliseks peab vestluspartnerile edastada, kuid iseenesest signaleerib partikkel seda, et info on olnud piisav, kui *ahah*-ütleva ise ei jätkka sama asja kohta käiva küsimusega (nagu näites 8).

Loetavuse huvides võib tuua nn juhisejärjendid, kus keegi näiteks teed juhatab nagu järgmises näites (11). Sel ajal, kui juhised on alles ilmselgelt pooleli, markeerib juhendi kuulaja (M) info vastuvõttu muude vahenditega (kordused, *mhmh*, *jaa*, kontrollivad küsmused), aga iga kord, kui juhend on potentsiaalselt lõppenud, siis markeerib M seda partikliga *ahah*. Jutt käib Kåo tänava asukohast.

42

(11)

M, I – kolleegid

- 1 M: Kåo
2 I: jah
3 M: see jääb siia m-Mustamäele jah
4 I: ei see jääb ikka täitsa t-Tondi jaama juurde peaaegu
5 M: Ton[di] jaama juurde jah=
6 I: [n-]
7 I: =no üks viissada meetrit Tondi jaamast seal
(tõmbab ninaga)
8 M: [**ahaa**]
9 I: [ja] ühesõnaga selle (1.2) mt noh (0.5) seal ratsabaasist
e (.) edasi veidi
10 M: ratsabaas[sist edasi]
11 I: [Tondi] ratsabaas jah on seal üks üle küüru nigu
tu-tulla siis kohe: on paremat kätt=
12 M: =paremat kätt on ratsa[baas]
13 I: [bussi]peatuses jah=
14 M: =jaa ja
15 I: ja siis on Lõokese tänav tuleb kohe
16 M: jaa
17 I: noh ja Lõokese tänavat pidi otse alla niikaua kuni annab ja
tuleb üks:: risttänav see ongi Kåo tänav
18 M: **ahah** jaajah
19 I: noh see on nimodi et [algu]ses on ee hhh Araka siis on: .hh
Västriku=
20 M: [mhmh]
21 M: =seal on kõik need linnud koos ve=
22 I: =@seal on kõik [linnud koos] ja@ no üe-si- [ühesõna]ga
risttänav
23 M: [((naer))] [jaah]
24 M: jaah=
25 I: =ja ongi Kåu [esimene] risttänav
26 M: [**ahah**]

K3A1

43

Nagu eelpool öeldud, ei pruugi seletuste andja alati sellest hoolida, et teine väljendab oma rahulolu, ning võib oma seletusi jätkata, nagu juhtub nii real 9 kui 19. See ei muuda aga partikli põhiolemust. M markeeris juba real 8 oma rahulolu infoga, et Käo tänav ei paikne Mustamäel vaid Tondil, sest eelnevast vestlusest on selge, et ta kavatses kohalejõudmiseks niikuinii kaarti kasutada. Kuid kõneleja I, kes ühel ajal Mi *ahah*iga oli alustanud täpsemat seletust, jätkab sellega. Seletuse lõppemisele reageerib M jällegi partikliga *ahah* (real 18). Kui aga I veel ühte veelgi täpsemat seletustejada alustab, siis juhib M ta sellelt rajalt naljatades kõrvale (rida 21) ning I seletus lõpebki kiire kokkuvõttega, millele järgneb taas seletuste kuulaja info terviklikkust ja piisavust kinnitav *ahah* (rida 26). Niisiis võib siin selgelt näha, kuidas voorud ja vestlusjärjendid kujunevad otseselt vestluspartnerite koostöös: partikli *ahah* kasutaja annab selle abil vestluskaaslasele tunnistust oma arusaamast info lõpetatuse kohta ning markeerib, et ta ei oota informatsiooni jätkumist.

Ka muudes kontekstides toob partikkel *ahah* esile olulisima lõpetatud infoühiku. Eriti markantselt tuleb see esile jutustustes, kus kuulaja võib jutustuse puändi partikli *ahah* abil esile tuua, olgu siis *ahah* ise tervikvoor või pelgalt jutustaja voo ajal kasutatud tagasisidesignaal. Sellist esiletõstu funktsiooni on ingliskeelses kirjanduse nimetatud terminiga *foregrounding* (Heritage 1984: 306–307).

Järgnevas näites (12) jutustab üks sõbranna teisele, kuidas sugulased tema emale juubeliks televiisori kinkimist kalliks pidasid. Kuigi juba on teada, et televiisor ikkagi osteti, on T jutustus üles ehitatud sellele, et vahepeal oli kogu üritus kahtluse all. T seletab pikalt, kuidas sugulased loobusid, kuidas nende pere juba teise kingituse ära ostis ja mida nad mõtlesid (voor 5–9), ning kogu selle aja teab kuulaja O, kes reageerib *mhmh*ide ja empaatiliste hüüatustega (*issand jumal*), et puánt on alles tulemas. See saabub real 11, millele O reageerib partikliga *ahah*, markeerides oma arusaamist, et eelolev moodustas tervikliku jutustuse koos gradatsiooni ja lahendusega. Jutustuse terviklikkust ning seega ka O tõlgenduse õigsust kinnitab omakorda T uus kokkuvõtte kogu loost real 13.

(12)

O, T – sõbrannad

- 1 T: et see oli siis ikkagi üllatus sest me ju teadsime et me ei saa seda (.) telekat
 2 O: misasja
 3 T: aa sa ei teanud seda ve
 4 O: ei
 5 T: ei no vahepeal oli juba siuke et ei- nad leidsid et see on ikkag liiga kallis sugulastel onju
 6 O: issand jumal
 7 T: jaa ja siis meie ostsime Eve ja .hh Teivo ja siis isa ostsime emale mingi selle köögikombaini onju=
 8 O: =mhmh
 9 T: jaa ja siis mõtsim noh sugulased kingivad mingit väikest onju
 10 O: mhmh
 11 T: ja siis tuligi välja et nad (kõik) kinkisid eks
 12 O: ahah
 13 T: nii et see oli üllatus me juba teadsime et ei o- (.) pidasid liiga kalliks kingiks
 14 O: noo: lõpuks ometi siiski heh

M1A7

Niisiis on partikliga *ahah* võimalik markeerida kuulatud info uudsust, olulisust ning terviklikkust, kusjuures need funktsioonid võivad esineda koos ja eraldi. Sellised tagasiulatuva mõjuga partiklid, mis eelolevat määratlevad, pole sugugi haruldased (vt nt Sorjoni analüüsi partiklite *niin* ja *joo* kasutusest soomekeelsetes vestlustes, Sorjonen 1996). Partikkel *ahah* organiseerib vestluses infot, signaleerides seda kaasvestleja(te)le, olgu siis tegu nende poolt antud info või kõneleja enda leitud infoga. Mis muidugi ei tähenda, et kõike seda ei võiks ka muude verbaalsete või mitteverbaalsete vahenditega väljendada, näiteks tervete lausungitega. Partikkel *ahah* on lihtsalt üks võimalus, aga väga efektiivne ja ökonoomne võimalus.

Partikli *ahah* variandid

Nagu eelpool mainitud, on partikli *ahah* mitmeid fonoloogilisi ja foneetilisi variante. Esiteks täidavad täpselt sama põhifunktsiooni *ahah*, *ahaa* ja *aaha(h)*, mille puhul võib sinise materjali põhjal oletada, et eri kõnelejad eelistavad eri variante. *Ahah* võib esineda nii tõusva kui langeva intonatsiooniga, *ahaa* puhul oli tõusev-langev intonatsioon ja *aaha(h)* puhul langev tavalisem. Pole võimatu, et intonatsioon on variantide peenemal funktsionaalsel eristusel olulisem kui fonoloogiline koostis, nt tõusva või tõusev-langeva intonatsiooniga variandid märgivad eelkõige info uudsust ja langeva intonatsiooniga info terviklikkust/lõpetatust, kuid sellised detailid ei mahu enam antud töö raamesse. *Aaha(h)* oli neist kolmest variandist kõige haruldasem, esinedes vaid üheksateist korda ning valdavalt üksikutel kõnelejatel. *Ahaad*, mis esines kokku 196 korda, armastasid eriti kaks meesterahvast, kes telefoni teel ajalehti müüsid, ning pole selge, kas see on isikupärane joon või nende kõnelejate formaalsema registri tundemärk.

Partikli *ahah* variantideks tuleks ka lugeda enamasti langeva intonatsiooniga ja üsna pikk *aa* (näide 13, vt ka näiteid 3, 7, 8 ja 9) ning vooalguselise prokliitiku järgneva sõnaga liituv *ah*. Mõlema põhifunktsioon on markeerida eelneva info uudsust, olulisust ning terviklikkust.

(13)

I – isa, H – poeg

- 1 I: noo jaa siis muidugi praegu on kõik olete kõik kodus ve
- 2 H: kuule jaa ma e akkan kohe v ema viin laeva peale ja
- 3 I: aa (.) on sul a-automobiil ukse ees ve
- 4 H: kule ei ole

K1A1

aa esinemuse eripäraks käesolevas materjalis oli see, et formaalsemates töövestlustes kasutati seda väga vähe — *aad* moodustasid seal kogu partikli kasutusest vaid vaevalt 6%, esinedes 19 korda. Seevastu moodustasid *aad* formaalsemates vestlustes partikli esinemisjuhtude hulgas tervelt 43% (193 esinemisjuhtu). Kuigi formaalsust /informaal-

sust polnud sugugi alati lihtne määrata, nt kui töövestlus läks üle lõõpimiseks või kui lähedaste tuttavatega arutati ühise maja haldamise probleeme, on *aa* esinemuse osakaalud nii erinevad, et see ei tohiks puhas juhus olla. *aa* on ilmselt partikli *ahah* informaalne variant. Teised partikli variandid esinesid mõlemas formaalsusastmes enam-vähem võrdselt.

Veel on *aa* puhul märgata kerget tendentsi esineda pikematest partikli *ahah* variantidest sagedamini neil juhtudel, kui sama kõneleja kavatses jätkata või nn tagasisidesignaalina, s.t ilmselt kiiruse huvides.

Siinkohal tuleks kõrvalmärkusena mainida, et *aad* ei tohi segi ajada lühikese voo- või kõnesegmenti alustava *aga*, mis rõhutuna järgneva sõnaga liitub ja mis on *aga* kõnekeelne variant (vt näide 14, rida 2).

(14)

M, N – õed

- 1 N: ahah (.) no selge mul ükskõik .hh mul oli tänaseks number ma unustasin täitsa ära
 - 2 M: h (.) .hh a polikliiniku numbrit ei taha ve
- M1B7

Minnes edasi vooalguselise prokliitiku *ah* juurde, tuleb täheldada, et sellele järgneb enamasti eelneva voo tõlgenduse katse või lihtsalt kuuldu kontroll, nagu näites 15.

(15)

M – ajalehemüüja, K – klient

- 1 M: =äkki on teil kellegil tuttaval või teil omal pangaarve siis laske ta lihsalt ülekandega teha et te sulas ei maksa siis tuleb see lõiv väikesem
- 2 K: ah siis tuleb väiksem=
- 3 M: =siis on väikesem kui te lasete ülekande teha=
- 4 K: =ahah

ÜB3

Sellisele kasutusele sarnanevad juhud, kus informeeritusseisundi muutust markeerivale *ahile* järgneb emotsionaalne hüüatus, nagu näites 16, kus sõbra ema oma äratundmist väljendab.

(16)

X – sõbra ema, E – tütarlaps

- 1 E: aa e äkki tal on seal telefon või=
- 2 X: =ee tal on olemas mobiil (.) tal ei ole küll telefoni kes elistab
- 3 E: Ene Kelder
- 4 X: ah Ene [tere] Ene [sul on ju täna sünni]päev

K3A6

Niisuguse ahikasutusega sarnanevad ka rohkem või vähem kivistunud sõnakombinatsioonid *ah soo/asso*, *ah nii*, *ah sedasi*, *ah nõnda* ja *ah tõsi*, mis kõik funktsioneerivad üldjoontes nagu partikkel *ahah*. Neile kõigile võib järgneda sama kõneleja tõlgendus või uus küsimus või ka järgmise kõneleja uus info (vt näide 1), info kokkuvõte, uus küsimus vms. Samuti nagu *mhmh*, *ahah*, *aa* jne võivad tingida vastaskõneleja uue kinnituse *jahi* vms näol, võib ka *ah soole*, *ah niile* jne mõningatel juhtudel järgneda veelkordne kinnitav *jah*, *mhmh* vms (vt näide 17, rida 4), mis aga ei tähenda, et *ah soo/asso* ise oleks küsimus (vrd Hennoste 1998, lk 161, 165). Selliseid *ah soo/asso* kinnitusi esines materjalis vaid kolm korda, kuigi keelendit ennast esines 27 korda. Pealegi, järgnevas näites ei ole *jah* real 4 mitte niivõrd vastus *ah soole*, vaid pigem kinnitab T implitsiitset tõdemust, et kas T ise või Kai oleks pidanud juba varem helistama ja teatama, et nad ei saa proovi tulla.

(17)

E – lavastaja, T – lavastuses osaleja

- 1 T: jaa ja .h ega Kai ei elistand sulle
- 2 E: ei
- 3 T: ah soo
- 4 E: [jah alati tuleb] ette elistada muidugi kui ei tule
- 5 T: [ma mõtsin et ta elistas (aga)]

K3B7T

ah funktsioneerib seega täpselt samuti nagu kogu partikkel *ahah*, kuid teatud positsiooniliste iseärasustega — ta ei saa moodustada omaette voo, vaid talle peab alati midagi järgnema. Tavaliselt on see kas tõlgenduskatse või kinnitusküsimus, mistõttu eelkõneleja (info

andja) peab sellele kuidagi uuesti reageerima. Omaette voo võib *ah* moodustada vaid ülalmainitud sõnaühendites *ah soo*, *ah nii* jne.

Kuid nagu *aal*, nii on ka *ahil* homofoone. Esiteks tunderõhuline interjektsioon *ah(h)*, mis Palmeose andmetel väljendab valu, kurbust, kahetsust, viha, vaimustust, rahulolematust, taunimist jms (1967: 36–40). Käesoleva materjali põhjal võiks öelda, et see markeerib väga sageli käegalöömist või lihtsalt tunderõhku. Sellistel interjektsioonidel ei pruugi alati olla informeeritusseisundi muutumise tähendust, nagu näites 18, kuigi ka reaktsioon uuele infole võib olla tunderõhuline (nt *ah kurat* P1A4).

(18)

P, R – sõbrannad

- 1 P: =@no lähme sis@hahah
- 2 R: [ä ä ä ä]
- 3 P: [heheh oi] kui ea
- 4 R: tavai [äää]
- 5 P: [no tavai] noh (.) aga: ota mis kell on praegu häh
[((naer)) =
- 6 R: [ahh jumal jumal
vana
- 7 P: = ((naer))]
- 8 R: =inimene aetakse] välja=

P1A4

ahi teine homofoon vestluses on küsiva intonatsiooniga *ah*, mis peaaegu alati moodustab omaette voo ja tähendab 'mis sa ütlesid'. Tavajuhul järgneb sellele eelmise voo kordus, võtmesõna kordus (nagu näites 19), voo parafras või ka pikem seletus.

(19)

M, N – sõbrannad

- 1 M: aga [viis] jah
- 2 N: [pane]
- 3 N: ah
- 4 M: viis
- 5 N: viis jah

M1B7

Kokkuvõtteks võib partikli *ahah* variantide kohta öelda, et *ah* on selle positsiooniline, *aa* situatsiooniline ja *ahaa*, *aahah* ja *ahah* tõenäoliselt isikupärased variandid, kuigi viimaste intonatsiooni lähem uurimine võib anda huvitavamaid tulemusi. Aga mismoodi partikli variandid omavahel morfoloogiliselt suhtestuvad, on väga raske öelda.

Teiste infokäsitluspartiklite suhetest partikliga *ahah*

Kuna kogu vestluspartiklite süsteemi pole keegi eesti keele puhul kirjeldanud, siis on partikli *ahah* kirjelduse selguse huvides hea põgusalt kirjeldada ka teisi funktsionaalselt sarnaseid keelendeid.

Info vastuvõttu markeerivad peale partikli *ahah* veel mitmed teised partiklid. Tavalisimad ja neutraalseimad neist on *jaaj/jah/jajah*, *mhmh/əhəh/öhöh* ning tõusva intonatsiooniga *no(o)/noh*. Ükski neist ei väljenda info terviklikkust ega olulisust. Näiteks kui vestluspartneri info on ilmselgelt jätkumas või kui info oluline osa on lõppenud, siis vastatakse sellele kas *mhmh* või *jah* vms (vt näide 10 ja 11). Kõik ülalmainitud voorualguse partiklid lubavad nagu partikkel *ahah*ki jätkata nii samal kõnelejal kui vastaskõnelejal, nad võivad olla nii voo ülevõtmise markeriks kui ka vastaskõneleja edasisundimise vahendiks. Edasisundijana on neist tungivaim tõusva intonatsiooniga *no(o)/noh*, nagu näites 20.

(20)

H, I – sõbrad

- 1 H: kuule Alo
- 2 I: [no-]
- 3 H: [va-] tead üks mees ma käisin täna taga sõidus e teeb ühte mingit ameeriklastele migit projekti
- 4 I: **noo=**
- 5 H: =ja tahaks mingit väikest elektri eelarvet
- 6 I: **noo**
- 7 H: no seal on .h mingid toit- kaabliredelid jaa ja ja kaablid ja üks ki- suur kilp ja valgustid noh
- 8 I: mhmh

K2A15

50

Sama tugeva edasisundijana on eesti keeles hakatud kasutama keelendit *nii*, vist esialgu küll nooremate kõnelejate hulgas. Käesoleva töö materjalis esines seda paar korda, nagu näites 21.

(21)

E – ema, T – tütar

- 1 T: a see papsiga oled rääkind per- praest ve
- 2 E: ta täna hommikul elistas
- 3 T: **nii**
- 4 E: ja akkas (seal) jälle puiklema heheheheh

M2B10e

Nii funktsioneerivad tõusva intonatsiooniga *nii* ja *no(o)/noh* hoopis info poolikuse markeritena, partikkel *nonoh* sarnaneb vist selles mõttes rohkem partikliga *ahah*, kuigi eelnev info on sel puhul pigem vana kui uus. Viimast on raske kindlaks teha, kuna materjalis esines seda vaid paar korda (vt näide 22).

(22)

I – isa, M – pojanaine

- 1 I: oioioioi-oioioi kaua te otsite siis
- 2 M: kurat seda [(teab)]
- 3 I: [ku]ni leiate
- 4 M: kuni leiate jah [sest meil] on nüüd remont pooleli
- 5 I: [mhmh]
- 6 I: **nonoh**
- 7 (0,5)
- 8 I: [a-aint] tapeedi taga on ve
- 9 M: [maal-]

K1A10i

Kirjeldatud tundetooniliselt neutraalsete info vastuvõtu markerite kõrval esineb aga täpselt samas sekvensiaalses positsioonis ka rohkelt selliseid, mis emotsioonidel selgemalt paista lasevad. Enamasti markeerivad nad üllatust kuulnud uudse info üle ja/või pahameelt (vt näide 23) või rõõmu.

51

(23)

E – lavastaja, A – lavastuses osaleja

- 1 E: kuule kas need prohveti riided mis sul olid kas sa võtsid need
koju kaasa ve=
2 A: =jaa
3 E: aiiai [aiiai]
4 A: [need olid] mu omad

K3B4

Sellistest emotsionaalsetest reageeringutest uuele infole esinesid antud materjalis järgmised variandid: *ai, aiaiaa, aiiai-aiiai, oi, oih, oioi, oioioi, oioioioi, oioi-oioioi, oioioioi-oioioi, oo, ooh, ohh, ohoo, oeii, tohoh* ja *oo jee oo jee*. Pole kahtlust, et variatsioonivõimalusi on siin ohtralt ning et leidub ka muid verbaalseid võimalusi sama funktsiooni täitmiseks (*õudne, (oh sa) issand, (ah/ohh) kurat, oi ullu, oi aeg* jne jne). Üllatust kuulnud info üle markeerivad veel järsult langeva intonatsiooniga *noo* ja *soo*.

Paljudel juhtudel on selliste emotsionaalsete vooralguseliste reageeringute puhul tegemist uue infoga (vt näited 23 ja 24) ja seda just artikli esimeses alajaotuses kirjeldatud neljas positsioonis.

(24)

A – toimetaja, E – autor

- 1 E: mitu lehekülge see vanasti tegi masin[kirjas]
2 A: [aa see on:] selle
kirjutusmasina lehekülgi umbes viis
3 E: oi kui palju

M2B11

Kui aga samad partiklid esinevad näiteks küsimuse järel, siis ei pruugi info uudsus üldse päevakorral olla. Üsna tavaline on, et sellises positsioonis partikkel märgib hoopis seda, et küsimusele ei ole võimalik või ei taheta otseselt vastata (vt näide 25).

(25)

P, R – sõbrannad

- 1 R: kas homseni ei anna oodata
2 P: @ma ei tea (.) saad aru see on kreisi@
3 R: ota kummaga sis hh

52

4 P: ohhhh kurat seda teab

P1A3

Vahel kasutatakse sääraseid interjektsioone puhtalt tunderõhu väljendamiseks, aga see kõik on juba eraldi uurimuse teema.

Lõpetuseks

Käesoleva artikli eesmärgiks oli visandada ühe infot käsitleva partikli funktsioonid eestikeelsetes vestlustes, näidates sealjuures, et teatud tüüpi keelendite analüüsiks on hädavajalik jälgida nende esinemust vestlusjärjendites. On selge, et pelgalt emotsionaalset infot arvestav analüüs jääb *ahahisarnaste* keelendite käsitlemisel ühekülgselt ja hämaraks.

Partikli *ahah* iseloom ilmneb selgelt vestluse struktuuris, kus ta organiseerib informatsiooni, tõstes esile uut ja olulist ning markeerides kuuldu terviklikkust. Vestluspartnerile annab see vajalikku infot vestluse edasiarendamiseks.

Loodetavasti selgus ülalolevast muuhulgas, et maailmas juba üsna levinud empiiriline vestlusanalüüsi meetod pakub selle eesti keelele rakendajale mitmeid *ahaa*-elamusi.

Transkriptsioonimärgid

[ahaa]	pealerääkimine
()	ei kuule, mis ütles
(umbes)	oletatavasti öeldu
(.)	lühike paus
(0.5)	pausi pikkus sekundites
allakriipsutus	rõhutatud silp
krii-	katkestatud sõna, kogelemine
@	naerune hääl
((laps karjub))	transkribeerija lisamärkused
hhh	hingab välja
.hh	hingab sisse
=	kõne jätkub katkemata

53

koo:lon hääliku venitamine
/---/ väljajätt samast voorust

Kood iga näite lõpus märgib kõnelõigu paiknemist originaallindil.

Kirjandus

- Hennoste, Tiit 1998.** Suulise kõne sõnavara. Sissejuhatav ülevaade. – *Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenarii*. Memoires de la Societe Finno-Ougrienne 228. Helsinki, lk 156–167.
- Heritage, John 1984.** A change-of-state token and aspects of its sequential placement. – *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis* (toim Atkinson & Heritage). Cambridge, Cambridge University Press, lk 299–345.
- Kärkkäinen, Elise 1998.** *The marking and interactional functions of epistemic stance in American English conversational discourse*. Doktoriväitekiri. UCSB. Käsikiri.
- Lenk, Uta 1998.** *Marking Discourse Coherence. Functions of Discourse Markers in Spoken English*. Language in Performance 15. Tübingen. Gunter Narr Verlag.
- Pajusalu, Renate 1996.** Regulative utterances in Estonian literary dialogues and radio interviews. – *Estonian in the Changing World*, Haldur Õim (toim.). University of Tartu, Department of General Linguistics. Tartu.
- Palmeos, Paula 1967.** *Eesti keele grammatika II. Sidesõna ja hüüdsõna*. Tartu.
- Schiffrin, Deborah 1987.** *Discourse Markers*. Studies in Interactional Sociolinguistics 5. Cambridge, Cambridge University Press.
- Schiffrin, Deborah 1994.** *Approaches to Discourse*. Cambridge, MA. Blackwell.
- Sorjonen, Marja-Leena 1996.** On repeats and responses in Finnish conversations. – *Interaction and Grammar* (toim E.Ochs, E.A. Schegloff & S. Thompson). Cambridge, Cambridge University Press, lk 277–327.

The particle of information management *ahah* in Estonian phone conversations

Leelo Keevallik

The words *ahah* and *ahaa* have been described in Estonian linguistics as expressing emotive functions. With the help of methods of conversation analysis, this paper shows that they are used in a systematic way in interaction to mark the previous information as new, relevant, and complete. They are generally used at the beginning of turns and they can only occur in the middle of a turn if a repetition, paraphrase or attempted interpretation of the preceding turn comes first, or if the speaker makes a restart, indicating that the information in the preceding turn has now reached her.

The data comes from 244 institutional and everyday phone conversations recorded during the autumn and winter of 1997/98. 11 hours of speech was analyzed and the particle occurred 752 times during this time.

On the basis of examples from these recordings, it is shown that the particle *ahah* can occur in the following positions:

1. After new information from the interlocutor
2. After receiving an answer to one's question
3. After other-initiated repair
4. As an indicator of sudden remembering or discovery.

In all the four types of cases the information state of the speaker has been changed. Another important category of functions could be summarized as foregrounding, since the particle *ahah* can indicate that previous information was relevant for the task at hand and did complete a certain sequence. This was demonstrated by comparison with cases where less relevant or not complete information was received with other particles by the hearer. In contrast, when a story or an instruction was finished or when crucial information about the reason of the call was given, *ahah* was used by the recipients.

On the basis of sequential analysis, the paper also claims that *ahah* and *ahaa* are variants of the same linguistic unit together with *aahah*, *ah* and *aa*. As these data suggest, the first three may just be idiomatic variants. *ah* is a positional variant of the particle that cannot constitute a turn on its own other than in some petrified expressions like *ah soo* and *ah nii*. Usually it just occurs at the beginning of turns that express astonishment, surprise etc. over the content of the previous turn or at the beginning of turns that interpret or paraphrase the previous one. *aa* can appear on its own but it seems to be used much more often in institutional than in everyday conversations (43% vs 6% of

all the cases of the particle), so it seems to be a situational variant. It is also suggested in the paper that the particle with five variants could shortly be called 'particle *ahah*', since that was the variant that occurred most frequently.

Finally, in order to outline one part of the system of Estonian conversational particles, other particles with similar functions and sequential positions are briefly looked at. These particles include continuers and acknowledgement tokens *noo/noh/nonoh*, *nii*, *mhmh*, *ähäh* and *jaa/jah/jaah/jaajah* which indicate that information has been received. In addition, there are reactive tokens that evaluate the information more explicitly and that vary a lot in Estonian (e.g. *ai*, *aiaiaa*, *aiai-aiaiai*, *oi*, *oih*, *oioi*, *oioioi*, *oioioioi*, *oioi-oioioi*, *oioioioi-oioioi*, *oo*, *ooh*, *ohh*, *ohoo*, *oeii*, *tohh* ja *oo jee oo jee*).

EESTI LIHTMINEVIKU MINEVIKUST

AGO KÜNNAP

Oma artiklis "Läänemeresoome lihtmineviku minevikust" jõuab Tiit-Rein Viitso järeldusele, et "osa põhjaeesti sibilantseid minevikutunnuseid ja kõik liivi sibilantsed minevikutunnused põlvnevad varasemast *š-lisest minevikutunnusest" (Viitso 1998: 435). Ta arvab, et "tuleb lugeda ilmseks eksituseks üldlevinud arvamust, et läänemeresoomes ei ole ega ole olnud põhiverbi *š-list minevikutunnust (viimati Künnap 1993: 204); võib ka kahelda Ago Künnapa huvitavas seletuses, et eitusverbis *š - sufiks võis ainsuse 3. pöördest vaid "keeleti üldistuda ka teistesse pööretesse ja arvudesse" (Künnap 1993: 209)." (Viitso 1998: 434–435).

Viitso küsib, kuhu on *š-iline minevikutunnus kadunud teistest läänemeresoome murretest. Ta arvab, et see tunnus on väistunud minevikutunnuse *i üldistumise tõttu. Kuid jätkab: "On vägagi võimalik, et kunagised *š-mineviku vormid elavad edasi nende keelte/murrete tingiva kõneviisi vormides. Teiste sõnadega, tingiva kõneviisi tunnus *-isi-läheb tagasi veel varasemale minevikutunnusele *-š-. Liivis on tingiva kõneviisi tunnuseks -ks(-) ja eestis -ks(i-), mis võivad olla liitsufiks, mille teine osis *s* võib samuti põlvneda minevikutunnusest *-š-, mis võis liituda ähmastunud olevikutunnusele või oleviku kesksõna tunnusele *-k(-); ilmse olevikutunnusena esineb see tänini põhjaeesti umbisikulise tegumoe tunnuses -kse (vrd *elatakse* < **elättäksen* ning *elati* < **elättisen*) ja vormides *kuulukse*, *näikse*, *tunnukse*. Tõenäoliselt on liivi ja eesti tunnus seotud lapi konditsionaalisufiksiga *-kč- ... [...]

Euroopaski on keeli, kus tingimuslikkust väljendatakse minevikuvormide abil. Saksa keeles on pooleldi häälikulooline juhus, et nt *ich liebte* on niihästi 'ma armastasin' kui ka 'ma armastaksin', vrd seevastu *ich hatte* 'mul oli' ja *ich hätte* 'mul oleks'. Kuid inglise keeles väljendatakse tingimuslikku olevikulist tegevust tegusõna *can* minevikuvormi *could* abil ..., soovivat tingimuslikku tulevikulist tegevust tegusõna